

ПРО МАРШРУТИ ПЕРШИХ РЕЙДІВ СХІДНИХ КОЧОВИКІВ «ПРОТОСКІФІВ» ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ІХ ст. до н. е.

Віктор Ключко | доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри археології, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Численні нові випадкові знахідки бронзових наконечників стріл передскіфського часу, зібрані мною, за допомогою їх картографування, дають змогу реконструювати маршрути перших рейдів східних кочовиків «протоскіфів» – представників карасукської та дандибай-бегазинської культур в Україні.

Ключові слова: *бронзові наконечники стріл, «Мала Цимбалка», «Брічмулла», «протоскіфи», передскіфський час, Україна.*

Мої дослідження проблеми походження скіфів на матеріалах озброєння розпочалися з вивчення бронзових наконечників стріл кіммерійського часу в Україні та виділення окремого типу стріл «Мала Цимбалка» (Ключко, 1979). В узагальнювальних працях, присвячених озброєнню давнього населення України, я намітив їх зв'язок з карасукською культурою Південного Сибіру і Казахстану (Ключко, 2001, pp. 325–326; Ключко, 2006, с. 280–288), остаточно сформулювавши це положення у 2009 році (Ключко, 2009).

Більш обережно я висловлював припущення про участь у навалі «протоскіфів» зі сходу Євразії на Східну Європу носіїв інших культур доби фінальної бронзи Сходу Євразійського степу. Зокрема, спираючись на знахідку, у розкопаному мною кургані № 15 біля містечка Стеблів під Корсунем-Шевченківським на Черкащині, бронзових наконечників стріл типу «Брічмулла» та деякі випадкові знахідки прорізних наконечників списів-дротиків східних типів (Ключко та Скорий, 1993), висловив гіпотезу про участь у цій міграційній хвилі носіїв бегази-дандибаївської культури Казахстану (Ключко, 2001, pp. 325–326; Ключко, 2006, с. 280–288).

© Віктор Ключко, 2021

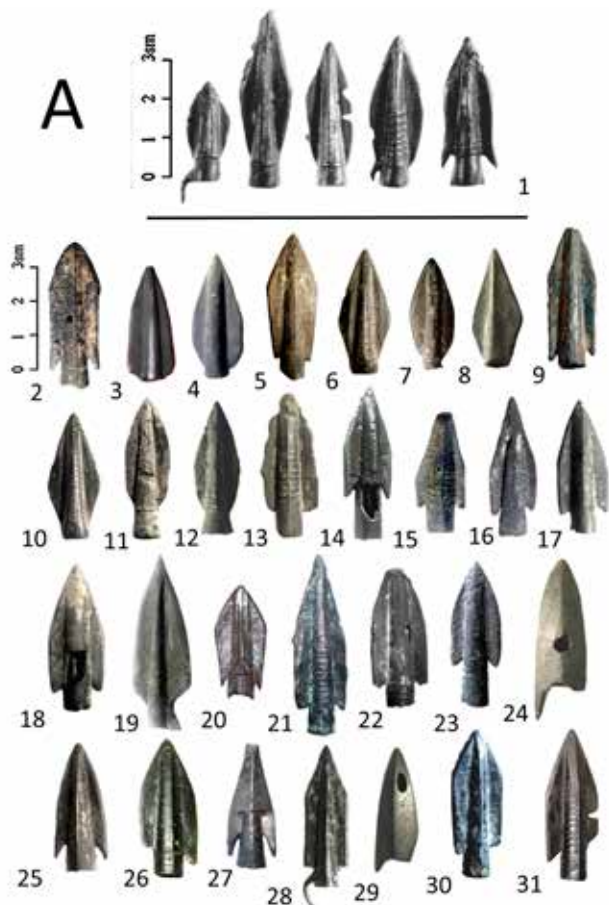

Рис. 1А. Знахідки стріл типу «Мала Цимбалка» в Україні: 1 – Мала Цимбалка; 2 – Рівне; 3 – Хмельницька; 4 – Поділля; 5–8 – Одеська; 9 – Миколаїв; 10 – Херсон; 11 – Херсонська; 12 – Кіровоградська; 13 – Дніпропетровська; 14 – Умань; 15, 17–18 – Черкаська; 16 – Черкаси; 19 – Київська; 20 – Київ; 21 – селище Котельва Полтавської області; 22 – Лубни; 23 – Полтава; 24–26 – Полтавська; 27–28 – Сумська; 29–30 – Харків; 31 – Луганська

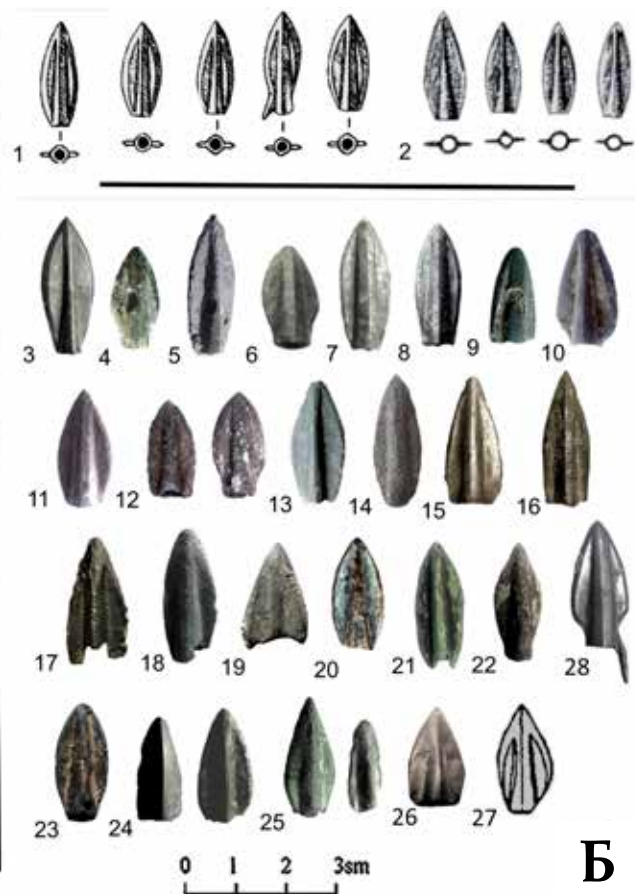

Рис. 1Б. Знахідки стріл типу «Брічмулла» в Україні: 1 – Стеблів/курбан 15; 2 – Скарб Брічмулла; 3 – Чернівецька область; 4–6 – Хмельницька область; 7 – Вінницька область; 8–10 – Черкаси; 11–13 – місто Сміла; 14 – місто Кременчук; 15 – Кіровоградська область; 16–17 – Дніпропетровська область (07.01.2020); 18–19 – Полтавська область; 20 – Київська область; 21 – Васильківський район; 22–23 – Чернігівська область; 24 – місто Прилуки; 25–26 – Сумська область; 27 – Більське городище (за Шрамко, 1987); 28 – Суми

У результаті стихійної діяльності аматорів-пошуковців із детекторами металів, в останні роки в Україні було знайдено велику кількість наконечників стріл типів «Мала Цимбалка» (Клочко, 2020) та «Брічмулла» (Клочко, у друці). Стріли типу «Мала Цимбалка» були знайдені: біля Рівного (27.08.2019) (рис. 1А, 2), у Хмельницькій області (15.04.2019) (рис. 1А, 3), на Поділлі (13.04.2019) (рис. 1А, 4), в Одеській області (13.04.2019; 29.03.2020; 20.04.2020; 21.12.2019) (рис. 1А, 5–8), біля Миколаєва (08.07.2017) (рис. 1А, 9), біля Херсона (06.04.2019) (рис. 1А, 10), у Херсонській області (08.01.2020) (рис. 1А, 11), Кірово-

градській області (07.01.2020) (рис. 1А, 12), Дніпропетровській області (08.01.2020) (рис. 1А, 13), під Уманню (13.04.2019) (рис. 1А, 14), у Черкаській області (13.04.2019; 23.02.2020; 02.04.2020) (рис. 1А, 15, 17, 18), біля Черкас (08.03.2019) (рис. 1А, 16), у Київській області (21.11.2016) (рис. 1А, 19), біля Києва (13.02.2020) (рис. 1А, 20), біля селища Котельва Полтавської області (29.06.2017) (рис. 1А, 21), біля Лубен (13.03.2020) (рис. 1А, 22), біля Полтави (02.03.2019) (рис. 1А, 23), у Полтавській області (13.03.2020; 11.01.2020; 18.11.2012) (рис. 1А, 24–26), у Сумській області (14.09.2016; 22.12.2019) (рис. 1А, 27–28), біля Харкова (14.05.2019; 03.03.2019) (рис. 1А, 29–30), у Луганській області (18.11.2012) (рис. 1А, 31).

Стріли типу «Брічмулла» та наближені до них знайдені: в Чернівецькій області (06.03.2019) (рис. 1Б, 3); у Хмельницькій області (08.04.2017; 12.07.2017; 13.04.2019) (рис. 1Б, 4–6); Винницькій області (26.11.2019) (рис. 1Б, 7); біля Черкас (01.01.2004; 01.01.2008; 01.01.2004) (рис. 1Б, 8–10); у Черкаській області (23.05.2019; 29.11.2019) (рис. 1Б, 11, 12); біля міста Сміла (08.03.2019) (рис. 1Б, 13); міста Кременчук (29.10.2019) (рис. 1Б, 14); у Кіровоградській області (23.02.2020) (рис. 1Б, 15); Дніпропетровській області (07.01.2020; 29.03.2020) (рис. 1Б, 16, 17); Полтавській області (28.11.2017; 11.01.2020) (рис. 1Б, 18, 19); Київській області (11.03.2017) (рис. 1Б, 20); Васильківському районі Київської області, біля річки Бобрися (22.12.2019) (рис. 1Б, 21); Чернігівській області (21.11.2016; 12.04.2017) (рис. 1Б, 22, 23); біля міста Прилуки (13.01.2020) (рис. 1Б, 24); у Сумській області (10.01.2019; 25.12.2019) (рис. 1Б, 25, 26); на Більському городищі, зольник № 12 – 1958/59 (Шрамко, 1987, рис. 14, 8) (рис. 1Б, 27); біля Сум (30.05.2020) (рис. 1Б, 28).

Введення у науковий обіг такої великої кількості нового матеріалу дає змогу значно розширити наші уявлення про історичні події, що призвели до утворення Європейської Скіфії. Картографування знахідок цих стріл показує нам маршрути рейдів завойовників. Цікаво, що в той час, як «карасукські» стріли концентруються на півдні України, на Нижньому Дніпрі, чорноморському узбережжі Херсонщини та Одещини, – «дандибай-бегазинські» стріли концентруються на півночі – на Сумщині, Чернігівщині та півночі Полтавщини. На Дніпровському Правобережжі Черкащини, в районі концентрації городищ чорноліської культури представлені обидва типи стріл. Західні межі знахідок таких стріл сягають Нижнього Дністра (де переважають карасукські стріли) та Поділля (де перева-

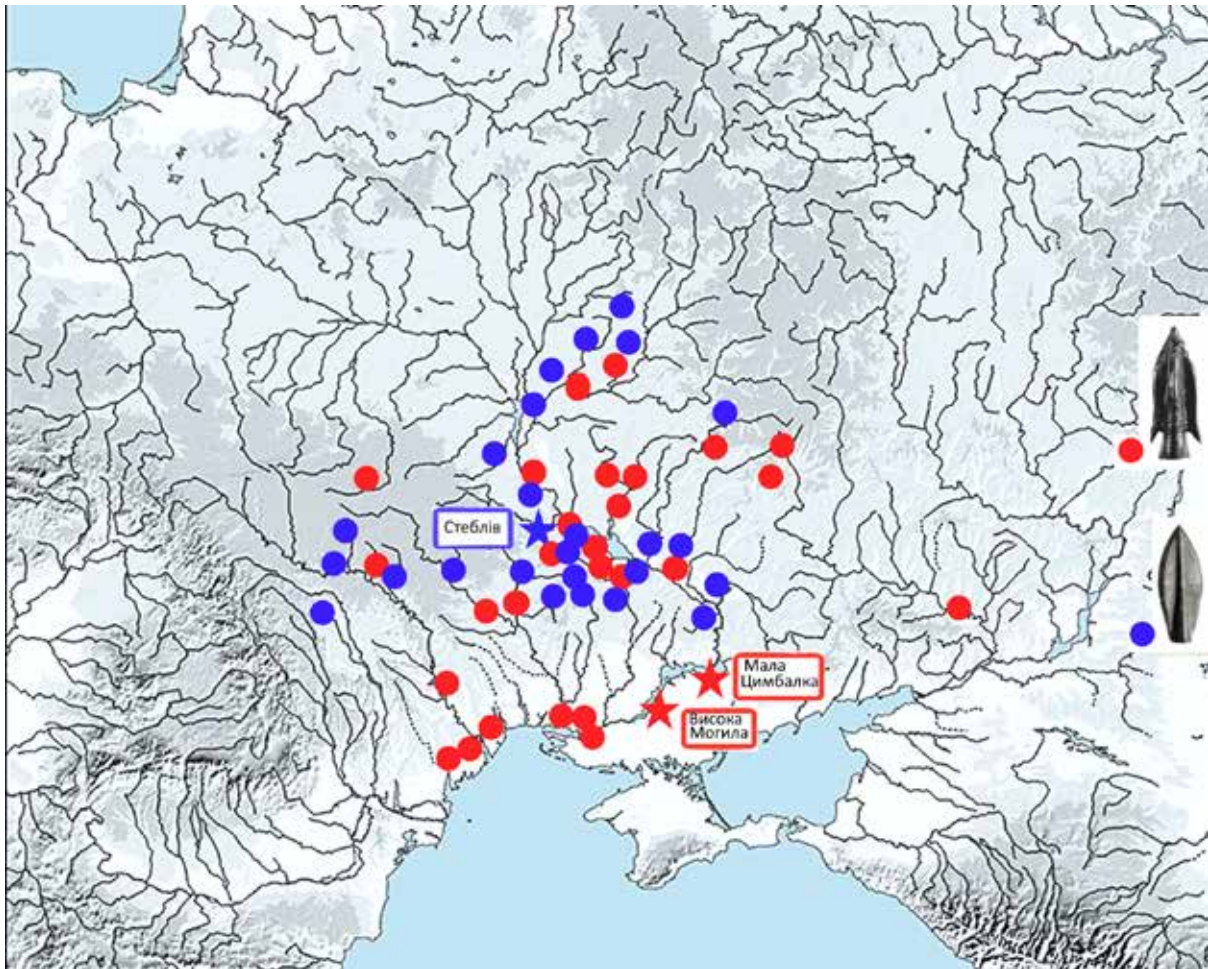

Рис. 2. Карта знахідок стріл типів «Мала Цимбалка» та «Брічмулла» в Україні

жають дандибай-бегазинські стріли) (рис. 2). Таким чином, численні нові випадкові знахідки бронзових наконечників стріл передскіфського часу, за допомогою їх картографування, дають змогу реконструювати маршрути перших рейдів східних кочовиків «протоскіфів» – представників карасукської та дандибай-бегазинської культур – по Україні.

Поки що відкритим залишається питання, чи були рейди «карасукців» і «дандибай-бегазинців» спільними, чи обидва етноси діяли окремими загонами, та чи були вони одночасними?

Р. С. Тимчасом як деякі співробітники Інституту археології НАНУ, намагаючись прикрити свою бездіяльність та професійну непридатність до роботи з археологічним матеріалом красивим лозунгами з «Кодексу етики професійного археолога», фактично самоусунулись від порятунку археологічної спадщини України, наша кропітка робота з матеріалом аукціонів та приватних колекцій допомагає зібрати та зберегти для науки величезний обсяг нової інформації.

Очевидно, що оперативне введення в науковий обіг цієї нової інформації, яка часто руйнує застарілі наукові концепції, заважає деяким «корифеям» почивати на лаврах та викликає в них шалений спротив. Але «нам своє робить».

* * *

- Клочко, В., 1979. Некоторые вопросы происхождения бронзовых наконечников стрел Северного Причерноморья VIII–VII вв. до н. э. В: *Памятники древних культур Северного Причерноморья*, Киев, с. 40–46.
- Клочко, В. та Скорий, С., 1993. Курган 15 біля Стеблева в Пороссі. *Археологія*, 2, с. 71–84.
- Клочко, В., 2006. *Озброєння та військова справа давнього населення України (5000–900 рр. до Р. Х.)*. Київ.
- Клочко, В., 2009. *Происхождение скифов. Эпоха раннего железа*. Киев – Полтава, с. 151–166.
- Клочко, В., 2020. Знову про стріли типу «Мала Цимбалка». В: *Іллінська Варвара Андріївна – видатна дослідниця Скіфії (до 100-річчя від дня народження)*. *Всеукраїнська археологічна конференція: Тези доповідей*, Київ, с. 38–40.
- Klochko, V., 2001. Weaponry of Societies of the Northern Pontic culture circle: 5000–700 BC. *Poznan. Baltic-Pontic Studies*, 10.

ON THE EASTERN NOMADS – “PROTO-SCYTHIANS” INITIAL RAID ROUTES IN UKRAINIAN TERRITORY AT THE END OF 9th CENTURY BC

Viktor Klochko | Doctor of science, professor, Head of Department of Archaeology, National University of Kyiv-Mohyla Academy

Numerous new accidental findings of pre-Scythian bronze arrowheads, which I gathered, by mapping them, allow to recreate the routs of the initial raids of eastern nomads “proto-Scythians” – peoples of Karasuk and Begazy-Dandybai cultures – in Ukrainian territory.

Keywords: *bronze arrowheads, Mala Cymbalka, Brichmulla, proto-Scythians, pre-Scythian era, Ukraine.*